

Nr 266.

Av herrar **Hansson** i Stockholm och **Björck**, i anledning av
*Kungl. Maj:ts proposition nr 3, med förslag till lag om
rätt till litterära och musikaliska verk m. m.*

Vid genomläsandet av Kungl. Maj:ts proposition nr 3 i den del som rör den litterära äganderätten frapperas man av att knappast någon hänsyn tagits till den stora allmänhetens intressen. Dessa ha redan från början ställts utanför. Medan bland de sakkunniga, som förberett ärendet, såväl författare- som förläggareintresset haft sina speciella representanter, har ingen representant för t. ex. de stora folkbildningsorganisationerna i vårt land varit tillkallad. Det framlagda lagförslaget har också fått sin prägel härav. Medan författarens och i ännu högre grad förläggarens intressen beretts ett kraftigt skydd, finnas inga garantier för den stora allmänhetens rätt att inom rimlig tid och till rimliga priser få tillgodogöra sig de andliga skatter, som nedläggas i böcker.

Under dessa förhållanden kunde man känna sig benägen, att framställa yrkande om att den föreliggande kungl. propositionen icke måtte vinna riksdagens bifall, för att sålunda skapa anledning och tillfälle till förnyad utredning, varvid även allmänhetens intressen kunde genom särskilda representanter få göra sig gällande. Då emellertid det torde finnas ringa utsikt att vinna riksdagens bifall till ett sådant yrkande, återstår endast att försöka vinna beaktande åt de allmänna intressena genom framförandet av vissa yrkanden om ändring i Kungl. Maj:ts förslag.

Man måste då i första hand söka att beskära möjligheten till ett starkt förläggaremonopol över de andliga skatterna. Detta är i så väl allmänhetens som författarens intresse.

Lagen om litterär äganderätt avser att skydda författarens intresse. Men hur ställer sig saken i verkligheten?

Låtom oss tänka på våra svenska klassiska författare. Ha Bellman, fru Lenngren, Tegnér, Geijer och Almqvist eller deras efterlevande haft den minsta fördel av att deras skrifter ej få fritt utgivnas förrän år 1928? Nej, men förläggarna ha blivit rika män.

Det är detta man måste göra klart för sig. En långt utsträckt skyddstid är ej i författarens utan endast i förläggarens ekonomiska intresse och till allmän skada. Det är nämligen ett stort allmänt intresse, att de på andens fält gjorda erövringarna utan svårighet spridas bland folket och bliva dess egendom.

Ägde en var nu rätt att utgiva våra klassiska författares arbeten, skulle det helt visst ej dröja länge, förrän Bellmans, fru Lenngrens, Tegnér's och Geijers, Almqvists och Runebergs skrifter spredos i tjugofemöresvolymen och funnes i varje svenskt hem.

Låtom oss vidare tänka på de levande svenska författarna. Deras verk äro nu skyddade, till dess femtio år förflutit efter författarens bortgång. Vem har nytta av denna bestämmelse?

Förläggaren. Men — invänder man — den avlidnes anhöriga ha väl också fördel därav. Genom att skyddstiden är så lång, kan förläggaren ge en större summa för ensamrätten.

Detta resonemang synes ju vid första ögonkastet ha ett visst skäl för sig. De i saken invigda veta emellertid mycket väl, att skälet ej håller streck. Smaken bland den litteraturläskande allmänheten skiftar snabbt. Det är omöjligt att veta, hur länge en författare kommer att läsas. En roman eller ett diktverk, som i dag står högt i rop, är om tio år glömt och studeras blott av litteraturforskare. Detta veta förläggarna och ställa sina kalkyler därefter. Den summa, som betalas ett sterbhus för en bortgången författares efterlämnade skrifter, blir därför varken större eller mindre om den tid, som skyddet omfattar, är femtio eller tio år.

I förläggarens intresse ligger det emellertid att den skyddade utgivningstiden blir så lång som möjligt, helst evig. Ty det kan hända, att författaren plötsligt efter många år åter blir på modet. Så var t. ex. fallet med C. J. L. Almqvist, vilken var glömd i många år, men vars skrifter trettio å fyrtio år efter skaldens bortgång upplevde en ny renässans. Till vems ekonomiska fördel? Till hans anhörigas? Nej. Till förläggarens, som ursprungligen betalt en obetydlig summa för ensamrätten och som nu fick en ny oväntad guldflod, medan under tiden det mycket väl kunde ha hänt att en ättling av Almqvist suttit på fattighuset. Så hände exempelvis i London år 1841, då en ny upplaga av

Milton hade strykande åtgång, medan samtidigt upprop utfärdades för att hindra hans sondotter från att svälta ihjäl.

Det är ej författaren och hans anhöriga, utan förläggaren som premieras genom lång litterär äganderätt.

Skyddstiden bör därför, enligt vårt förmenande, inskränkas. En sådan inskränkning är gjord även i Kungl. Maj:ts förslag, enligt vilket skyddstiden begränsas till att gälla 30 år efter författarens död i stället för som hittills 50 år efter det författaren avlidit. Även den sålunda föreslagna nya skyddstiden förefaller oss emellertid för lång.

Om man icke vill gå så långt i inskränkning som att begränsa skyddet till författarens livstid, så bör dock en tid av t. ex. 15 år efter författarens död vara fullt tillräcklig med hänsyn till de arvsintressen som här kunna med fog göra sig gällande. De enda arvsintressen, som i detta fall kunna anses berättigade, äro emellertid de som kunna göras gällande av författarens hustru och barn. Att låta mer eller mindre avlägsna släktingar profitera av en författares verk finnes ingen anledning till.

Av ännu större betydelse är emellertid, att förläggarens möjligheter att monopolisera för avsevärd tid en författares verk starkt beskäras. Enligt det föreliggande lagförslaget kan författarerätten utan villkor eller inskränkning överlåtas till annan, d. v. s. till en förläggare. Men det stadgas ingen skyldighet för förläggaren att trycka det verk, som sålunda övertagits, eller att hålla eventuellt tryckt bok i marknaden viss tid eller till rimligt pris.

En garanti mot sådant ingalunda uteslutet missbruk av förläggaremonopol kunde vinnas genom att vad som i par. 18 stadgats rörande tillstånd att offentligen uppföra dramatiskt eller mimiskt verk, utföra musikaliskt verk eller föredraga skrift eller muntligt föredrag. Därigenom skulle författaren förbehållas rätten, att om hans till en förläggare överlåtna verk icke inom viss tid utgivits, överlåta utgivningsrätten åt annan. Ännu bättre garanti torde i detta avseende vinnas om det stadgas, att författarerätten ej kan överlåtas mera än för viss tid, exempelvis 5 eller 10 år.

Detta om våra inhemska författare och deras verk. Huvudskälet för det framlagda kungl. förslaget är emellertid, att genom dess antagande det skall beredas tillfälle för Sverige att biträda den reviderade Bernkonventionen och därmed utsträcka skyddet för översättning av utländsk författares verk från nuvarande 10 år efter verkets utgivande till 30 år efter författarens död. Det kan ju synas mycket rimligt, att utländsk författare beredes samma skydd som inhemska eller att utländsk

författare skyddas i Sverige på samma sätt som svensk författare i utlandet. I verkligheten betyder dock en sådan ömsesidighet stora nackdelar och endast små fördelar för ett litet land.

Uppslaget till internationellt skydd för litterär äganderätt har utgått från länder med vidsträckta språkområden och detta av helt naturliga skäl. Omkring 100 nya böcker se dagens ljus utanför Sveriges gränser under loppet av 24 timmar eller ungefär 30,000 pr år. Av dessa 30,000 översättas till svenska högst 300. Detta vill med andra ord säga, att med varje år som går ökas antalet utländska böcker, som aldrig tränga fram till svenskläsende allmänhet, med omkring 29,700. I Sverige skrives årligen 100 svenska original som nå tryckpressen. Av dessa översättas i regel endast fyra eller fem till främmande språk. Det vill säga, att Sveriges vinst genom anslutning till den reviderade Bernkonventionen skulle bli att översättningsskyddet för dessa fyra eller fem författare skulle bli utsträckt från 10 år från verkets utgivande i Sverige till 30 år efter författarens död. Och vad skulle vi i stället få avstå ifrån? Vi nämnde nyss att i utlandet utgivas årligen 30,000 böcker, av vilka ungefär 300 översättas till svenska språket, under det att i Sverige årligen utgivas omkring 100 böcker, av vilka på sin höjd översättningar av fyra eller fem finna vägen till utlandet. Dessa siffror ställda mot varandra — 100 mot 30,000, 4 eller 5 mot 300 — visa att en liten stat som Sverige har ytterst litet att vinna, men oerhört mycket att förlora på en litterär konvention. För ett litet land som Sverige, med sitt starkt begränsade språkområde, är det icke med *folkets* intresse förenligt att försvåra tillgången till världens kulturskatter.

Dock gäller även här att det är mindre författaren än förläggaren, som har intresse av en lång skyddstid. Översättningsrätten till utländsk författares verk förvärfvas i regel en gång för alla mot ett arvode, som i allmänhet håller sig vid 5 pund, i sällsynta fall vid 10 à 15 pund. För en sådan relativt obetydlig summa kan en förläggare förvärva monopol på ett litterärt verk och är sedan i hägn av det s. k. författarskyddet oförhindrad att genom ett högt pris på boken göra den otillgänglig för den stora allmänheten i Sverige, ja även onjutbar för det privilegierade fåtalet, som kan köpa dyra böcker, genom en dålig översättning. Skyddet utestänger konkurrensen och det kan kanske dröja flera decennier innan den svenska publiken får stifta bekantskap med en stor främmande författares verk i njutbar form och till överkomligt pris. Och dock är god läsning för hela folket erkänt den allra största kulturfaktorn för en nation.

Av dessa antydningar torde alltså framgå, att en eventuell anslut-

ning från Sveriges sida till den reviderade Bernkonventionen ingalunda skulle under en längre tid än nu skydda författarna, utan endast befullmäktiga smarta förläggare att i ännu högre grad än hittills monopolisera ett av de kraftigaste kulturmedlen och undanhålla det den stora massan av svenska folket.

Med anledning av vad sålunda anförts hemställes

att riksdagen måtte besluta sådan ändring i Kungl. Maj:ts proposition nr 3 med förslag till lag om rätt till litterära och musikaliska verk m. m.

att i § 15 rörande rättens övergång stadgas att vid författares död gånge hans ifrågavarande rätt över till hans hustru och barn samt att författarerätt må överlåtas till annan endast för en tid av högst 10 år,

att § 18 erhåller en sådan formulering, att den får avseende även på tillstånd att utgiva litterärt verk,

att i § 20 stadgas, att författares rätt skall vara gällande endast intill utgången av femtonde året efter det under vilket författaren avlidit, samt beträffande översättning endast 10 år efter det översättningen utgivits,

att § 30 erhåller en sådan lydelse, att beträffande skydd för verk av annat lands medborgare skall som hittills gälla vad Sverige genom anslutning till Bernkonventionen av 1886 biträtt, samt

att i övriga §§ av Förslag till Lag om rätt till litterära och musikaliska verk, ävensom i Förslag till Lag om rätt till verk av bildande konst, vidtagas de ändringar, som genom ett biträdande av ovan framställda yrkanden kunna föranledas.

Stockholm den 23 januari 1919.

P. Albin Hansson.

Wilh. Björck.
